

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

SOTSIOLINGVISTIKANING BOSHQA LINGVISTIK FANLAR BILAN ALOQASI VA FARQLI TOMONLARI

Abdurashitova Uzukjamol

*Kattaqo'rg'on davlat pedagogika universiteti Filologiya va ijtimoiy fanlar fakulteti
Filologiya va tillarni o'qitish: o'zbek tili yo'nalishi 4-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada sotsiolingvistikaning zamonaviy tilshunoslik tizimidagi o'rni, uning lingvopoetika, psixolingvistika, etnolingvistika, mentalingvistika, neyrolingvistika va matematik lingvistika bilan aloqasi hamda farqli jihatlari yoritilgan. Tilning ijtimoiy hodisa sifatidagi xususiyatlari asosida sotsiolingvistikaning tadqiqot ob'ekti va vazifalari ochib beriladi. Maqolada til va jamiyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlik masalasi asosiy ilmiy muammo sifatida talqin qilinadi.

Kalit so'zlar: sotsiolingvistika, lingvopoetika, psixolingvistika, etnolingvistika, mentalingvistika, neyrolingvistika, matematik lingvistika.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль социолингвистики в современной языковой системе, её взаимосвязь с лингвопоэтикой, психолингвистикой, этнолингвистикой, менталингвистикой, нейролингвистикой и математической лингвистикой, а также различия между ними. На основе особенностей языка как социального феномена раскрываются объект и задачи социолингвистики. В статье рассматривается вопрос о неразрывной связи языка и общества как ключевая научная проблема.

Ключевые слова: социолингвистика, лингвопоэтика, психолингвистика, этнолингвистика, менталистика, нейролингвистика, математическая лингвистика.

Kirish

Til jamiyat hayotining ajralmas qismi bo'lib, uning mavjudligi va rivoji bevosita ijtimoiy omillar bilan bog'liqdir. Tilshunoslik fanida tilning turli jihatlarini yoritishga qaratilgan ko'plab yo'nalishlar mavjud bo'lib, ularning har biri til hodisasiga muayyan nuqtai nazardan yondashadi. Ana shunday yo'nalishlardan biri sotsiolingvistika bo'lib, u tilning ijtimoiy mohiyati, jamiyatdagi vazifalari va sotsial omillar ta'sirini o'rganadi. Sotsiolingvistika boshqa lingvistik fanlar bilan uzviy aloqada rivojlanib, ularning tadqiqot natijalarini to'ldiradi.

Asosiy qism

Sotsiolingvistika va lingvopoetika

Lingvopoetika badiiy asarlarda qo'llanilgan til birliklarining badiiy-estetik vazifalarini o'rganadi. Ushbu yo'nalishda tilning ekspressiv imkoniyatlari, fonetik, leksik va sintaktik sath birliklarining ta'sirchanlik hosil qilishdagi roli tahlil qilinadi. Sotsiolingvistika esa til birliklarining jamiyatdagi ijtimoiy sharoitga bog'liq holda qo'llanishini o'rganadi. Shunday

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

qilib, lingvopoetika estetik yo'nalishga ega bo'lsa, sotsiolingvistika ijtimoiy yo'nalishga ega fan hisoblanadi.

Sotsiolingvistika va psixolingvistika

Psixolingvistika nutqiy faoliyatning yuzaga kelish mexanizmlarini, bolalar nutqining shakllanishini, so'zlovchi va tinglovchi o'rtasidagi munosabatlarni o'rganadi. Ushbu fan nutq jarayonining psixologik jihatlariga e'tibor qaratadi. Sotsiolingvistika esa nutq jarayonini ijtimoiy muhit, sotsial guruhlar va jamiyat taraqqiyoti bilan bog'liq holda tahlil qiladi. Demak, psixolingvistika individual psixik jarayonlarga tayansa, sotsiolingvistika ijtimoiy jarayonlarga asoslanadi.

Sotsiolingvistika va etnolingvistika

Etnolingvistika til va xalq madaniyati, urf-odatlarini, tarixiy taraqqiyoti o'rtasidagi munosabatlarni o'rganadi. Til orqali xalqning etnik xususiyatlari va madaniy qadriyatlarini aks etishi ushbu yo'nalishning asosiy masalalaridan biridir. Sotsiolingvistika esa tilning jamiyatdagi ijtimoiy tabaqalanishi, hududiy va ijtimoiy differentsiatsiyasini tahlil qiladi. Har ikkala fan til va jamiyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni tan oladi, biroq yondashuvlarida farq mavjud.

Sotsiolingvistika va mentalingvistika

Mentalingvistika til va tafakkur munosabatini o'rganib, borliqning inson ongida til orqali aks etishini tahlil qiladi. Bu yo'nalishda mental tasavvurlar, konseptlar va freymlar muhim o'rin tutadi. Sotsiolingvistika esa ushbu tafakkur mahsuli bo'lgan til birliklarining jamiyatda qanday qo'llanishini ijtimoiy nuqtai nazardan o'rganadi. Shu jihatdan mentalingvistika kognitiv yo'nalishga, sotsiolingvistika esa ijtimoiy yo'nalishga ega.

Sotsiolingvistika va neyrolingvistika

Neyrolingvistika nutqiy faoliyatni bosh miya mahsuli sifatida o'rganadi hamda miya faoliyati buzilishi bilan bog'liq nutqiy holatlarni tahlil qiladi. Ushbu fan tilning fiziologik asoslarini ochib beradi. Sotsiolingvistika esa biologik emas, balki sotsial omillarga tayangan holda til hodisalarini o'rganadi. Shu sababli bu ikki fan tadqiqot ob'ekti jihatidan bir-biridan farqlanadi.

Sotsiolingvistika va matematik lingvistika

Matematik lingvistika tilshunoslikda matematik va statistik usullardan foydalanishga asoslangan yo'nalishdir. Unda nutqiy birliklar ketma-ketligi, sintaktik strukturalar va formal grammatika masalalari tahlil qilinadi. Sotsiolingvistika ushbu metodlardan tilning ijtimoiy differentsiatsiyasi va nutqiy jarayonlarni tadqiq etishda foydalanishi mumkin. Shu jihatdan matematik lingvistika sotsiolingvistik tadqiqotlar uchun yordamchi ahamiyatga ega.

Xulosa

Sotsiolingvistika tilshunoslikda tilning ijtimoiy mohiyatini yorituvchi muhim fan sohasi hisoblanadi. U lingvopoetika, psixolingvistika, etnolingvistika, mentalingvistika, neyrolingvistika va matematik lingvistika bilan uzviy aloqada bo'lsa-da, o'zining tadqiqot ob'ekti va yondashuvi bilan ulardan farqlanadi. Ushbu fanlar o'zaro bir-birini to'ldirgan holda til hodisasini kompleks tarzda o'rganishga xizmat qiladi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Irisqulov M.T. Tilshunoslikka kirish. –T., 2009.
2. Usmonov S. Umumiy tilshunoslik. –T., 1972.
3. Baskakov N.A. va boshqalar. Umumiy tilshunoslik. –Toshkent, O‘qituvchi, 1979.
4. Bo‘ronov J.B. Ingliz va o‘zbek tillari qiyosiy grammatikasi. –T., 1973.
5. Бердиалиев Абдували. Ўз Ўзбек синхрон социолингвистикаси. Тошкентд, 2019.

